

COLOMER, T. (1999) "La dona, professional de l'educació" en *Vela Major* 7, 15-19.

LA DONA, PROFESSIONAL DE L'EDUCACIÓ

TERESA COLOMER

Pensar en la dona com a professional de l'educació pot venir a tomb pel fet que l'educació és un dels pocs camps que compta amb una tradició de dècades en l'exercici professional femení. El reconeixement social d'un espai progressivament conquerit pot oferir, doncs, un cert balanç d'allò que les dones han pogut desenvolupar en l'activitat social pública.

La dona, professional de l'educació

Aquesta mateixa revista va publicar fa poc un número monogràfic sobre «Dona i educació». Els excel·lents articles que s'hi apleguen em deslliuren de l'intent d'abordar el tema amb alguna mena de pretensió acadèmica i em proposo, per contra, i tot seguint les indicacions rebudes, d'exposar més aviat algunes reflexions fetes a partir de la meua experiència professional en el camp educatiu.

La primera consideració que voldria fer parteix d'una experiència pròpia. Al cap de pocs anys de treballar en l'ensenyament, vaig presentar-me a la demanda d'una plaça de segona etapa d'EGB en una escola de gran tradició en la renovació pedagògica del nostre país. Se'm va respondre positivament, però la meua admissió va quedar en suspens durant unes setmanes mentre l'escola intentava de trobar un home per ocupar el lloc de treball. Es considerava que hi havia un predomini excessiu de dones en l'equip d'ensenyants i que els alum-

nes necessitaven tenir models masculins de conducta en la seva etapa preadolescent. Val a dir que, enmig del meu astorament, no em vaig atrevir a considerar-me, net i clar, discriminada en funció del meu gènere. Una raó tan pedagògicament fonamentada em va desarmar. Quan, dècades després, va començar a parlar-se de «discriminació positiva» no vaig poder deixar de pensar que les dones han estat tan exquisidament democràtiques que no han dubtat a implantar-la envers els homes en els comptats camps en què han arribat a predominar.

Un aspecte subtil del cas és la idea que els models masculins eren més necessaris en els cursos superiors. És evident per a tothom que hagi tingut relació amb l'escola que el percentatge de professorat masculí augmenta a mesura que s'ascendeix en els nivells educatius, a mesura que es deixa de pensar en una escola maternal, preocupada pel benestar i l'educació personal dels infants, per passar a preocupar-se pels aprenentatges i la selecció social dels individus. Les dones predominen, doncs, en les pro-

Les dones no han dubtat a implantar la discriminació positiva en els comptats camps en què han predominat

Continuen operant els estereotips en què hem estat educats

fessions educatives, però el saber i el poder—i el prestigi que comporten—s'han mantingut en mans masculines més enllà de qualsevol proporció interna. Quan vaig entrar a l'escola de què parlo, el director era un home. També ho era a l'escola en què havia treballat anteriorment. Quan vaig formar part de la direcció col·legiada de l'Escola de Mestres -Sant Cugat- els meus tres companys eren homes. També ho és ara el meu cap de departament universitari, el meu degà i el meu rector. I també ho eren les anteriors persones en aquests càrrecs. He format part recentment dels jurats de dos premis literaris. A tots dos era l'única dona. Un d'ells era de novel·la juvenil; en el mateix premi, el jurat del premi infantil era majoritàriament femení. Són exemples a l'atzar que em vénen al cap per recents i que no impliquen en absolut cap crítica personal. Em limito a constatar com continuen operant els estereotips en què hem estat educats, fins i tot en una professió tan feminitzada, com els homes se senten impel·lits a anar activament endavant i com les dones els cedim el pas, tot abandonant còmodament els espais de domini i prestigi. El primer dia de classe d'un primer curs de magisteri vaig plantejar un exercici en grup. Un dels grups estava format per tres noies i un noi que s'acabaven de

conèixer en aquell moment. Quan els vaig demanar els resultats, les tres noies es van girar cap al noi i van esperar en silenci que ell comunicés a la classe el que havien fet entre tots. Malgrat tot, l'ensenyament compta amb una tradició ben notable de dones professionals. Des del segle XIX les dones van començar a conquerir els espais públics més propers a la llar. Les biblioteques i les escoles deuen molt a l'empenta de dones que no es van resignar a esperar que parlessin els homes. No es pot resseguir el desenvolupament d'aquests àmbits sense anar ensepegant amb la vàlua professional de tantes dones que han assentat les bases d'aquestes professions. La figura de les institutries angleses, de les bibliotecàries americanes o de les mestres i bibliotecàries noucentistes a casa nostra forma part d'un imaginari col·lectiu que no ha pogut deixar de reconèixer la capacitat professional femenina. Que això no ha estat fàcil ens ho recorden també les contrafigures creades per la reticència social a admetre que la dona podia reeixir fora de la llar. Lletges, masculinitzades, amb ulleres, vestides de negre, lesbianes, solteres, la imatge social ha intentat ridiculitzar l'emancipació femenina a través d'una descripció que pot aplicar-se indistintament a les sufragistes, a les mestres i a les bibliotecàries. La

senyoreta Rottenmeyer de *Heidi* encarna un dels tòpics, sobre la «dona com a professional de l'educació», que ja té poca vigència, afortunadament. Però si ha minvat la figura de la severa professional que ha fracassat en la vida natural d'una dona, han aparegut altres tòpics sobre les ensenyants. Un d'ells és el de la mestra jove i innocent, una mena de germana gran que cuida els infants, especialment en els primers nivells educatius. Crec que és així perquè la seva imatge va associada a l'establiment de l'etapa educativa infantil durant la dècada dels setanta i, de l'època, en recull les primeres representacions: una vestimenta vagament «hippiosa», però polida, un gran cistell ple de fulls amb sanefes de traç infantil, una veu procliu al cant melodiós. Podem veure-la dibuixada en els contes, representada en els escenaris teatrals. Qui no deixaria els fills petits a mercè del seu entusiasme candorós? I també és una altra figura de la família, ara la mare, la que ofereix el model del que de vegades he sentit qualificar de «mestrassa». Una mare lloca per als seus alumnes, que combina una sàvia dosi d'autoritat benevolent amb una capacitat de gestió i entusiasme que la converteixen en el centre de la classe, en el pal de pallar al voltant del qual giravolten els nens i nenes gairebé anorreats per una personalitat tan abassegador.

En democratitzar-se l'educació i en feminitzar-se la professió educativa, l'escola bàsica ha pogut ser assimilada a la imatge d'una família i ha reproduït els models dels seus membres familiars. Ja no són solament els nois els qui estudien, ni solament els rics, ni s'espera una tasca social important de selecció per part de la institució en aquests nivells. L'escola comprensiva, l'atenció a la diversitat, l'avaluació de les actituds o l'enllaç amb les famílies són tasques que necessiten de les qualitats atribuïdes des de sempre a les dones. I per què no ser optimistes i pensar que també és el punt de vista femení el que ha fet que aquests aspectes hagin estat presos en consideració? Tota una altra cosa, però, és la projecció de models femenins en espais educatius més «durs». La recerca educativa o la docència universitària, per exemple. Fa pocs dies vaig assistir a la celebració d'unes proves d'accés a una plaça d'universitat on es presentava una dona. La contemplació de l'acte em va suggerir diverses reflexions sobre el tema que ens ocupa. La primera prové del fet que l'exposició de la concursant sobre la seva trajectòria professional revelava un recorregut des de la docència en l'etapa infantil de l'escola fins a la universitat. Tal com va remarcar un membre del tribunal (una dona) resultava para-

En feminitzar-se la professió educativa, l'escola ha reproduït els seus membres familiars

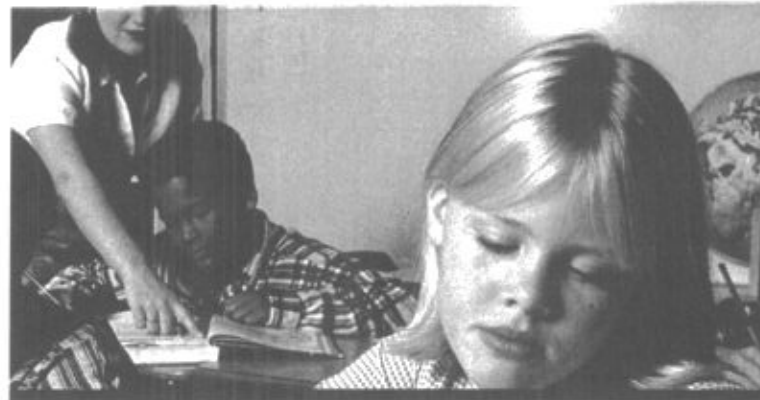
digmàtica de la trajectòria de moltes dones que han arribat a la universitat, no per un projecte inicial i deliberat, sinó a base d'anar ampliant lentament i progressivament els seus interessos professionals.

La segona reflexió prové de la constatació dels diferents paràmetres amb què són valorades les actuacions dels membres del tribunal segons el seu gènere. D'una dona s'espera comprensió i empatia. D'un home es pot admetre l'exhibició de saviesa i la crítica acadèmica. En veu femenina, les objeccions seran judicades sempre com a crítiques molt més dures que si haguessin estat fetes pels companys masculins.

La tercera consideració es refereix a les actituds adoptades pels membres del tribunal. Davant de l'erudició o la capacitat teòrica mostrada per un concursant, pot ser que una dona manifesti una inferioritat admirativa que un home consideraria absolutament inconcebible, no sols en una situació com la descrita, sinó gairebé en qualsevol intercanvi universitari. Podem mirar-nos-ho bé, des del punt de vista femení, i denunciar la competitivitat masculina que impossibilita la confessió de les pròpies inseguretats, el reconeixement de la vàlua de l'altre pel damunt nostre. Però també podem mirar-nos-ho com la pervivència de l'assumpció femenina

de la inferioritat enfront del saber teòric, de les actituds admiratives cap als altres i de la tendència a menysvalorar-se. Unes actituds d'afalac i submissió que han estat usades també, és clar, com a «armes de dones» per obtenir un lloc en els espais masculins. L'acceptació de patrons tradicionalment femenins en els primers nivells de l'ensenyament i la «masculinització» progressiva de la cultura professional a mesura que s'ascendeix ens porten a la perplexitat sobre el possible encaix dels valors que han estat adjudicats i adoptats pels dos gèneres al llarg del temps. Permeteu-me encara dos exemples més. Durant una reunió d'alts càrrecs del Ministeri d'Educació va començar a ploure sobtadament. Algunes de les dones presents van coincidir a exclamar-se: «Ai, la roba estesa!» davant de l'astorament del seus companys. La necessitat d'atendre alhora moltes activitats diverses ha estat representada gràficament amb la imatge que la dona porta «un ordinador» al cap, que la seva incorporació al treball no ha fet sinó amuntegar una feina damunt de l'altra i l'ha duta a desembocar en la figura de la «superdona».

D'altra banda, en una reunió d'ensenyants es discutia fa pocs dies sobre l'existència d'una «cultura de Primària» respecte d'una «cultura de Secundària». El treball en equip, el clima

afectiu o la confessió de les pròpies mancances semblaven trets habituals a les sales de professors de la Primària, mentre que la impenetrabilitat del que passa a l'aula, l'autosuficiència i la distància personal es veien com a trets habituals entre els ensenyants de Secundària. Justament, l'ampliació de l'escolaritat obligatòria feia pensar que el professorat de Secundària necessitaria adoptar una cultura més propera a la Primària, si volia reeixir en el seu nou marc professional.

Probablement aquesta «cultura de Primària» a què s'al·ludia pugui ser identificada amb un estil de treball més familiar als patrons femenins. El costum de gestionar les relacions personals, de coordinar múltiples feines de diferent nivell o de diversificar les gratificacions vitals, sense veure's obligada a dependre de l'èxit estrictament individual, fan que aquests aspectes puguin ser aportacions fetes per les dones a la professió educativa. Més difícil és, però, integrar aquestes aportacions amb valors que han estat majoritàriament inculcats en l'altre gènere, però que són igualment necessaris per a la tasca docent: l'acceptació dels reptes i de les responsabilitats, encara que això impliqui enfrontar-se als altres i no acontentar tothom, l'estímul cap a l'autosuperació, la valoració del saber i de la seva adquisició per part

dels alumnes, l'interès per la política educativa més enllà de l'aula, etc.

En el camp professional de l'educació és més possible que en d'altres progressar en aquesta integració. Possible, però no determinat. En un extrem de l'espectre sovint els pares, en les reunions escolars, enyoren una mica més de «masculinitat» que els faci saber què estan aprenent els seus fills, i no sols si estan molt ben integrats. En l'altre, veiem moltes noies joves que, o bé limiten les seves expectatives professionals, tot fugint d'un model de «superdona» que els sembla inhumà, o bé ajornen sine die la decisió de tenir fills, per poder competir amb els homes en igualtat de condicions. En els exemples adduïts he intentat mostrar com la massiva incorporació de la dona a la professió educativa ens permet veure els progressos i les limitacions de les seves aportacions a l'àmbit professional fins ara. No és fàcil crear models professionals que defugin la simple còpia dels models masculins i evitin alhora un estatus de segona categoria. Però, possiblement, el camp de l'ensenyament sigui el més procliu a aconseguir-ho. En això estem.

TERESA COLOMER és professora de Didàctica de la Llengua i Literatura de la Universitat Autònoma de Barcelona.